

ΤΡΙΤΗ 31 ΜΑΪΟΥ 2005

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωνσταντίνος Καβάφης

Ὁ Δαρεῖος

5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
80
85
90
95
100
105
110
115
120
125
130
135
140
145
150
155
160
165
170
175
180
185
190
195
200
205
210
215
220
225
230
235
240
245
250
255
260
265
270
275
280
285
290
295
300
305
310
315
320
325
330
335
340
345
350
355
360
365
370
375
380
385
390
395
400
405
410
415
420
425
430
435
440
445
450
455
460
465
470
475
480
485
490
495
500
505
510
515
520
525
530
535
540
545
550
555
560
565
570
575
580
585
590
595
600
605
610
615
620
625
630
635
640
645
650
655
660
665
670
675
680
685
690
695
700
705
710
715
720
725
730
735
740
745
750
755
760
765
770
775
780
785
790
795
800
805
810
815
820
825
830
835
840
845
850
855
860
865
870
875
880
885
890
895
900
905
910
915
920
925
930
935
940
945
950
955
960
965
970
975
980
985
990
995
1000

Ὁ ποιητής Φερνάζης το σπουδαῖον μέρος
τοῦ ἐπικοῦ ποιήματός του κάμνει.
Τό πῶς τήν βασιλεία τῶν Περσῶν
παρέλαβε ὁ Δαρεῖος Ὑστάσπου. (Ἀπό αὐτον
κατάγεται ὁ ἔνδοξος μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ). Ἀλλ' ἐδῶ
χρειάζεται φιλοσοφία πρέπει ν' ἀναλύσει
τά αἰσθήματα πού θά εἶχεν ὁ Δαρεῖος:
ἴσως ὑπεροψίαν καί μέθην ὅχι ὅμως – μᾶλλον
σαν κατανόησι τῆς ματαιότητος τῶν μεγαλείων.
Βαθέως σκέπτεται τό πρᾶγμα ὁ ποιητής.

Ἀλλά τόν διακόπτει ὁ ὑπηρέτης του πού μπαίνει
τρέχοντας, καί τήν βαρυσήμαντην εἶδησι ἀγγέλλει.
Ἄρχισε ὁ πόλεμος μέ τούς Ρωμαίους.
Τό πλεῖστον τοῦ στρατοῦ μας πέρασε τά σύνορα.

Ὁ ποιητής μένει ἐνεός. Τί συμφορά!
Ποῦ τώρα ὁ ἔνδοξος μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ,
μ' ἑλληνικά ποιήματα ν' ἀσχοληθεῖ.
Μέσα σε πόλεμο –φαντάσου, ἑλληνικά ποιήματα.

Ἀδημονεῖ ὁ Φερνάζης. Ἀτυχία!
Ἐκεῖ πού τό εἶχε θετικό μέ τόν «Δαρεῖο»
ν' ἀναδειχθεῖ, καί τούς ἐπικριτάς του,
τούς φθονερούς, τελειωτικά ν' ἀποστομώσει.
Τί ἀναβολή, τί ἀναβολή στά σχέδιά του.

Καί νά 'ταν μόνο ἀναβολή, πάλι καλά.
Ἀλλά νά δοῦμε ἂν ἔχουμε κι ἀσφάλεια
στήν Ἀμισό. Δέν εἶναι πολιτεία ἐκτάκτως ὀχυρή.
Εἶναι φρικτότατοι ἐχθροί οἱ Ρωμαῖοι.
Μποροῦμε νά τά βγάλουμε μ' αὐτούς
οἱ Καππαδόκες; Γένεται ποτέ;
Εἶναι νά μετρηθοῦμε τώρα μέ τές λεγεῶνες;
Θεοί μεγάλοι, τῆς Ἀσίας προστάται, βοηθήστε μας. –
Ὅμως μέσ σ' ὅλη του τήν ταραχή καί τό κακό,
ἐπίμονα κ' ἡ ποιητική ιδέα πάει κ' ἔρχεται –

τό πιθανότερο είναι, βέβαια, ύπεροψίαν καί μέθην
ύπεροψίαν καί μέθην θά εἶχεν ὁ Δαρεῖος.

(1920)

1. ἐνεός: ἐμβρόντητος, κατάπληκτος

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A. «[...] "Εγώ εἶμαι", ἔλεγε στά τελευταῖα τῆς ζωῆς του ὁ Καβάφης, "ποιητής ιστορικός· ποτέ μου δέν θά μπορούσα νά γράψω μυθιστόρημα ἢ θέατρον ἀλλά αἰσθάνομαι μέσα μου 125 φωνές νά μέ λέγουν ὅτι θά μπορούσα νά γράψω ἱστορίαν". Τί λογῆς ἱστορία; Θά μᾶς τό δείξει ἡ ἀνάγνωση τοῦ "Δαρείου"». [Δ. Ν. Μαρωνίτης, «Υπεροψία καί μέθη. (Ὁ ποιητής καί ἡ ἱστορία)», Δεκαοχτώ κείμενα, Αθήνα: Κέδρος 1970]. Νά δώσετε πέντε παραδείγματα ἀπό το κείμενο με τα οποία νά δικαιολογείται ἡ πιο πάνω ἀποψη.

Μονάδες 15

B1. Εξετάζοντας τήν ποιητική γραφή του Κ. Π. Καβάφη στο ποίημα «Ὁ Δαρεῖος», νά εντοπίσετε τέσσερα χαρακτηριστικά στοιχεία «καβαφικής ειρωνείας», δίνοντας τα σχετικά παραδείγματα καί σχολιάζοντας τα.

Μονάδες 20

B2. «Στήν ποιητική τοῦ Καβάφη τίποτα δέν εἶναι τυχαῖο· τά ποιήματά του τά προσέχει καί τά λειτουργεῖ ὡς τήν τελευταία λεπτομέρεια. Ἡ στίξη, οἱ περίοδοι, οἱ παύσεις, ὅλα εἶναι ὑπολογισμένα, ὅλα ὑπηρετοῦν τήν "τέχνη τῆς ποιήσεως"». [Λίνου Πολίτη, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Αθήνα: ΜΙΕΤ 1980]. Νά εντοπίσετε στους στ. 21-33 τα στοιχεία που δικαιολογούν τήν παραπάνω ἀποψη τοῦ Λ. Πολίτη καί νά σχολιάσετε συνοπτικά τή λειτουργία τους.

Μονάδες 20

Γ. Νά σχολιάσετε σε δυο παραγράφους (130-150 λέξεις) το περιεχόμενο των στ. 34-37 («Ὅμως μέσ ... θά εἶχεν ὁ Δαρεῖος»).

Μονάδες 25

Δ. Το ἀκόλουθο κείμενο εἶναι ἓνα ποίημα γιά τήν ποίηση· τι μας ἀποκαλύπτει σε αὐτό ὁ Ἄρης Δικταῖος γιά το ρόλο τῆς τέχνης του;

Μονάδες 20

Ἡ Ποίηση

Μά ἐσύ, Ποίηση,

πού ἔντυνες μία φορά τή γυμνή μέθη μας,
ὅταν κρῶναμε καί δέν εἶχαμε ροῦχο νά ντυθοῦμε,
ὅταν ὄνειρευόμαστε, γιατί δέν ὑπῆρχε ἄλλη ζωή νά ζήσουμε,
δέ θά ὑπάρξουν πιά σύννεφα γιά νά ταξιδέψουμε τή ρέμβη μας;
δέ θά ὑπάρξουν πιά σώματα γιά νά ταξιδέψουμε τόν ἔρωτά μας;

Μά ἐσύ, Ποίηση,

πού δέ μπορεῖς νά κλειστεῖς μέσα σέ σχήματα,

μα ἐσύ, Ποίηση,

πού δέ μπορούμε νά σ' αγγίξουμε μέ τό λόγο,

έσύ,

τό στερνό ἵχνος ταῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα μας,
σώσε τήν τελευταία ὥρα τούτη τοῦ ἀνθρώπου,
τήν πιό στυγνή καί τήν πιό ἀπεγνωσμένη,
πού ὁ Θάνατος,

πού ἡ Μοναξιά,

πού ἡ Σιωπή,

τόν καρτεροῦν σέ μιά στιγμή μελλούμενη.

Ἄρης Δικταίος, *Ποιήματα 1935-1953*, Αθήνα 1954.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. “Εγώ είμαι ποιητής ιστορικός” λέει ο Καβάφης. Δε θα μπορούσε να γράψει τίποτα άλλο, γιατί ολόκληρο το “είναι” του, τον πρόσταζε να λειτουργήσει έτσι. Γνωρίζει την ιστορία, την αγάπη, τη μελετά. Στρέφεται σ’ αυτήν για να αναζητήσει την ποιητική του έμπνευση, τη βάση της ποιητικής του λειτουργίας, το συσχετισμό του παρόντος με το παρελθόν. Δεν την αντιγράφει όμως· την αποδίδει όπως ο ίδιος την αντιλαμβάνεται, τη φιλτράρει με τις αισθήσεις και τη φαντασία του και τελικά την μεταπλάθει κάνοντας την αιώνιο κτήμα της ανθρωπότητας. Ο “Δαρείος” είναι ένα τέτοιο ποίημα ενεργητικής στάσης του ποιητή απέναντι στο ιστορικό γίνεσθαι. Μετουσιώνει τα ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα που αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης σε υψηλής πνοής ποιητική δημιουργία. Στο ποίημα “Δαρείος” υπάρχουν διάσπαρτες οι ιστορικές καταβολές της ποιητικής του Καβάφη:

Ο Δαρείος Υστάσπου, υπήρξε μετά τον Κύρο, ο μεγαλύτερος Αχαιμενίδης βασιλιάς της Περσίας (521 – 486) και σε μας είναι γνωστός από την ήττα του εκστρατευτικού σώματος στο Μαραθώνα. Ανήλθε στην εξουσία κάτω από σκοτεινές συνθήκες, παραμερίζοντας τον νόμιμο διάδοχο· μάλιστα η ανέλιξή του δεν έγινε δεκτή απ’ όλους τους υπηκόους του.

Ο Μιθριδάτης (120 – 63 π.Χ.) ήταν ο ημιελληνισμένος βασιλιάς του Πόντου και ο πιο σημαντικός ανταγωνιστής της Ρώμης στην Ανατολή. Έγινε απόλυτος μονάρχης δολοφονώντας τον συμβασιλέα αδελφό του και φυλακίζοντας τη μητέρα του. Μετά την εξέγερση του γιου του, εναντίον του επέλεξε να αυτοκτονήσει.

Η έναρξη του πολέμου με τους Ρωμαίους, είναι και αυτό ένα ιστορικό γεγονός. Οι πολεμικές συγκρούσεις με τους Ρωμαίους χωρίζονται σε 3 περιόδους και διαρκούν από το 89 – 66 π. Χ. Δεν υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στους μελετητές σχετικά με το σε ποια ακριβώς περίοδο τοποθετείται το ιστορικό πλαίσιο του ποιήματος (Α' Μιθριδατικό πόλεμο ή Γ')

“μ’ ελληνικά ποιήματα”: Είναι γεγονός ιστορικά βεβαιωμένο ότι ο Μιθριδάτης, έτρεφε μεγάλη εκτίμηση για τα ελληνικά γράμματα για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας.

“Αμισός”: Ελληνική πόλη – κλειδί του Πόντου· η πόλη έπεσε στα χέρια των Ρωμαίων το 71 π.Χ. αφού πρώτα πυρπολήθηκε από τον υπερασπιστή της Καλλίμαχο. Αργότερα το 64 π.Χ. ξαναχτίστηκε και προσαρτήθηκε στο Ρωμαϊκό κράτος.

Τελειώνοντας θεωρούμε σημαντικό, να σκιαγραφήσουμε τη σχέση των ιστορικών δομικών στοιχείων του ποιήματος με τα ιστορικά γεγονότα του παρόντος του Καβάφη. Όταν γράφτηκε το ποίημα (1917) ο ποιητής έβλεπε το εξελισσόμενο δράμα της υποταγής του ελληνισμού σε μία “κραταιά” δύναμη. Έχουν ήδη από τον Μάιο του 1914 ξεκινήσει και κορυφώνονται τότε (1917 – πρόθυρα Α' Παγκοσμίου Πολέμου) οι διωγμοί των Ελλήνων από τους Νεότουρκους του Κεμάλ, με πρόσχημα την ένταξη της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Είναι μήπως μια φωνή διαμαρτυρίας, αυτό το ποίημα από την πλευρά του Καβάφη για τον ρόλο της πνευματικής ηγεσίας; Ή μήπως ο επικήδειος στον επερχόμενο θάνατο ενός έθνους;

B.1. Το ποίημα “Δαρείος” στηρίζεται στην περίφημη “Καβαφική ειρωνεία”. Είναι ολόκληρο μια ειρωνεία γεγονότων, επιλογών και καταστάσεων. Από τον 1^ο κιόλας στίχο εκείνο “το σπουδαίον” μέρος του επικού ποιήματος κάνει, είναι μία ειρωνική – σαρκαστική τοποθέτηση του Καβάφη απέναντι στα γεγονότα και στις επιλογές των υπηρετών της μεγάλης Τέχνης της Ποιήσεως. Σκέφτεται βαθέως πάνω σ’ ένα ζήτημα που ήταν γνωστό σε όλους, αλλά που

εξαρτούσε την εξυπηρέτηση ή όχι των ιδιοτελών συμφερόντων. Ύστερα στους στ. 6–7 “Αλλ’ εδώ χρειάζεται φιλοσοφία” αλλά και στ. 11 “Βαθέως σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής”, υπάρχει διάχυτη η ειρωνική διάθεση. “Τι συμφορά!” και “ατυχία” στ. 16 και 21 αντίστοιχα, υποδηλώνουν την επικριτική στάση του Καβάφη, απέναντι σ’ όλους εκείνους που θέτουν σε πρώτη γραμμή τα προσωπικά οφέλη και αδιαφορούν για τις επιπτώσεις τέτοιων γεγονότων σε κοινωνικό πολιτικό – πολιτιστικό επίπεδο.

B.2. Η ποίηση είναι η διαδικασία αισθητοποίησης της ιδέας, θα μπορούσε να πει κανείς. Στο γραπτό λόγο ο τρόπος που αισθητοποιούνται τα συναισθήματα δεν είναι άλλος παρά οι λέξεις και τα σημεία στίξεως. Γνωρίζοντας άριστα αυτή τη δυναμική ο Καβάφης δεν αφήνει τίποτα στην τύχη. Γράφει προσέχοντας κάθε λεπτομέρεια. Τα σημεία στίξης όπου υπάρχουν ή όπου δεν υπάρχουν επιτελούν μια ουσιαστική υπηρεσία στο περιεχόμενο και στην ιδέα Στο στ. 21 το θαυμαστικό εκφράζει ταυτόχρονα ειρωνεία (από τον εξωτερικό αφηγητή) και απελπισία ή απογοήτευση για την ματαίωση των σχεδίων του (από τον εσωτερικό αφηγητή). Άλλωστε σ’ αυτό το στίχο (δείγμα ελεύθερου πλαγίου λόγου) λείπει το σημείο στίξεως που θα απαντούσε στο ερώτημα για το θέμα των φωνών. Δεν είναι τυχαίο βέβαια καθώς υπηρετεί τη θέληση του Καβάφη για συσκότιση – ταύτιση των φωνών του ποιήματος. Στους στ. 22 – 25, η επιλογή των κομμάτων (ν’ αναδειχτεί, και στους επικριτάς του, τους φθονερούς, τελειωτικά ν’ αποστομάσει) αλλά και του γλωσσικού ιδιώματος του Φερνάζη καταδεικνύουν την ένταση του Φερνάζη αλλά και την ειρωνική διάθεση του αφηγητή Καβάφη. Μ’ αυτό τον τρόπο και με τον ελεύθερο πλάγιο λόγο του στίχου 24 – 25 δείχνει τον εσωτερικό κόσμο των δυο φωνών. Ο κοφτός λόγος που επιβάλλουν οι συνεχείς τελείες των στίχων 26 – 29 αλλά και το α’ πλ. μας παραπέμπουν στην τεχνική του ευθέως μονολόγου. Σκέφτεται ο Φερνάζης τα δεδομένα της κατάστασης. Η τελεία δηλώνει το βέβαιο και αναμφισβήτητο γεγονός. Αντιλαμβάνεται την επερχόμενη ήττα και ανησυχεί για το μέλλον. Αυτή η ανησυχία γίνεται εντονότερη με τις ρητορικές ερωτήσεις των στ. 30 - 32 . Δείχνουν ανησυχία και φόβο για τα επερχόμενα αλλά και καιροσκοπισμό. (στ. 32). Η ύπαρξη της παύλας (στ. 33), κλείνει τον συλλογισμό του. Είναι απολύτως βέβαιο πως είναι αδύναμοι μπροστά στις εξελίξεις. Το μόνο που απομένει ίσως γι’ αυτόν είναι η αλλαγή για μία ακόμη φορά της στάσης του και η παράκληση στους θεούς.

Γ. Στους στίχους αυτούς αποκαλύπτονται πολλά από τα βασικά χαρακτηριστικά της ποιητικής λειτουργίας. Αποκαλύπτεται καταρχήν η εξάρτηση της τέχνης από τις εξωτερικές – ιστορικές συνθήκες, αλλά και η θέση – επιλογές των ποιητών μέσα σ’ αυτές. Ο Φερνάζης αλλάζει τη στάση του. Η ποιητική ιδέα της συγγραφής του «Δαρείου» του δεν τον εγκαταλείπει. Επανέρχεται στην υπόθεση της ποίησης και αλλάζει τις επιλογές του. Επαναπροσδιορίζει μπροστά στα νέα ιστορικά γεγονότα τις αρχές του και τη βιοθεωρία του. Η ποίηση αποκτά τις πραγματικές της διαστάσεις· γίνεται ανεξάρτητη και ανιδιοτελής. Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν πως μ’ αυτή την τροπή, υποδηλώνεται ότι ο Φερνάζης, ωριμάζει κάτω από την πίεση των δύσκολων ιστορικών συγκυριών. Θα έλεγε κανείς ότι όλα τα γεγονότα γίνονται ένα ηχηρό ράπισμα στη ψυχή του ποιητή, που τον ξυπνά και τον κάνει να ξαναβρεί το δρόμο του. Κάποιοι άλλοι μελετητές όμως, βλέπουν στην αλλαγή της στάσης του Φερνάζη και πάλι ωφελιμιστική διάθεση. Δεν χρειάζεται πια να κολακεύει το Μιθριδάτη. Δεν είναι αυτός ο ισχυρός. Μπορεί τώρα να γράψει, πάλι για καιροσκοπικούς λόγους, την

ιστορική αλήθεια. Μ' αυτό τον τρόπο θα κερδίσει την εύνοια των νέων ισχυρών των Ρωμαίων. Ίσως μ' αυτό το ποίημα ο Καβάφης να θέλησε να επικρίνει όλους εκείνους τους ομοτέχνους του σύγχρονους ή κατοπινούς, που θέλησαν ή θα θελήσουν να λειτουργήσουν «υβριστικά» προς την ποίηση. Χωρίς διάθεση διδακτισμού, δεν ήταν ποτέ στις προθέσεις του Καβάφη, θέλει να παραδειγματίσει και επαναφέρει τους «αποπροσανατολισμένους» ποιητές.

Δ. Ο Άρης Δικταίος γράφει ένα ποίημα αφιερωμένο στην ποίηση. Ο τίτλος του προσωποποιεί τη μεγάλη Τέχνη (είναι με κεφαλαίο) και από τον πρώτο κιόλας στίχο δηλώνεται η σχέση του ποιητή και της ποίησης· είναι μια σχέση που στηρίζεται στην οικειότητα (β' ενικό πρόσωπο) και ερμηνεύει τον εξομολογητικό τόνο του ποιήματος. Ο αφηγητής νιώθει απόγνωση, η ψυχή του πονά και ψάχνει να βρει τρόπο να εκφραστεί· ψάχνει αποδέκτη στον οποίο θα «ακουμπήσει» την απελπισία του και θα μοιραστεί μαζί του τις αγωνίες του και τους προβληματισμούς του. Ξεκινά με μια αλήθεια. Εσύ που και στο παρελθόν, σε στιγμές δύσκολες, μας στηρίζες, όταν όλα είχαν χαθεί, πρέπει και τώρα να κάνεις το ίδιο. Τώρα που χάνουμε όλα όσα έχουν αξία· τα όνειρά μας και τους έρωτές μας.

Ο ποιητής, επειδή ακριβώς είναι ένας γνήσιος υπηρέτης της Ποίησης, δεν μπορεί να αποταθεί σε τίποτε άλλο. Αυτό είναι ποίημα ποιητικής. Η εξομολόγηση ενός ποιητή και η παράκληση του στη μεγάλη Αφέντρα, είναι η ύστατη επίκληση της συμπόνιας της. Στη συνέχεια στο ποίημα δίνεται η περιγραφή αυτής της μεγάλης κυρίαρχης δύναμης. Με το συνεχώς επαναλαμβανόμενο και παρακλητικό «εσύ» ο Δικταίος προσδιορίζει : δεν περιορίζεσαι, δεν κυριεύεσαι, δεν γίνεσαι κτήμα κανενός, γιατί είσαι το ίχνος του Θεού στον κόσμο των ανθρώπων. Είναι σαφή λοιπόν τα χαρακτηριστικά που συντελούν στο μεγαλείο της (Την ίδια αίσθηση έχει ο Γ. Παυλόπουλος στο ποίημα «Τα αντικλείδια») Υπάρχει η ποίηση ανάμεσά μας αλλά δεν μπορεί κανείς να τη μετατρέψει σε υποχείριο του· κανείς δεν μπορεί να την εκμεταλλευτεί.

Αυτοί που το κάνουν δεν είναι γνήσιοι υπηρέτες, γνήσιοι ποιητές. Η Ποίηση τους κλείνει την «πόρτα» και τους βγάζει έξω από τα όρια της. Η παράκληση του ποιητή, προσδιορίζεται στο τελευταίο μέρος· σώσε τον άνθρωπο από την ματαιότητα του κόσμου και από τη βεβαιότητα του εφήμερου. Δώσε στον άνθρωπο αυτό που μόνο «εσύ». Ποίηση κατέχεις. Χάρισέ του την αιωνιότητα. Γίνε η απάντηση στο Θάνατο, τη Μοναξιά και τη Σιωπή που αποτελούν την πιο στυγνή, την πιο απεγνωσμένη στιγμή του.

Η τέχνη της ποίησης είναι ο σκοπός ζωής του ποιητή. Σ' αυτήν αφιερώθηκε και όπως παλιά έτσι και τώρα της ζητά να τον βοηθήσει. Έχει τη δύναμη να του χαρίσει ζωή, ηρεμία, ευτυχία. Θα τον βοηθήσει όχι να αποφύγει το Θάνατο, τη Μοναξιά και τη Σιωπή (αυτά είναι συνυφασμένα με τη ζωή) αλλά τη δύναμη να τα αντέξει και να πετύχει μια «ποιητική αιώνια ύπαρξη»

Το ποίημα «η Ποίηση» του Άρη Δικταίου αποτελεί ένα ποίημα για την ποίηση μια και είναι αφιέρωση στην προσφορά της αγαπημένης Τέχνης.